

JAKÉ CHYBY DĚLAJÍ ČEŠTÍ ŽÁCI V NĚMČINĚ

JANA KORČÁKOVÁ

Během historie vyučování existují velmi protichůdné názory na postavení gramatiky ve vyučování cizímu jazyku. Gramatika se buď přečeňovala (v případech gramaticko-překladových metod) nebo naopak vytlačovala z cizojazyčného vyučování (gramatické jevy se probíraly lexikálně). Nelze však používat cizí jazyk, aniž by člověk spolehlivě a dostatečně hluboko ovládal gramatiku.

Při učení se jazyku vznikají chyby. Chyby tvoří legitimní fázi v učebním procesu, svými chybami se člověk dále učí. Neměly by být proto pouze důvodem pro učitele ke snížení známky za žákův projev. Měly by se stát námětem k zamyšlení nad učebním procesem, podnětem k přemýšlení, je-li učební proces optimální nebo je-li možné či nutné na něm něco změnit.

Na katedře německého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové probíhá od roku 1990 výzkum chyb, které dělají absolventi středních škol. V letech 1990 – 1993 do něj bylo zahrnuto 486 respondentů. Zajímá nás vývoj typu a rozsah chyb, neboť – dle našeho názoru – přesné stanovení a analýza těchto chyb může posloužit jako podklad pro další – zejména metodické – zpracování těchto jevů a jejich cílenější zprostředkování žákům.

Podkladem pro naši práci se staly písemné přijímací práce ke studiu německého jazyka na Pedagogické fakultě v Hradci Králové (od roku 1992 přejmenované na PF VŠP). Vzhledem k tomu, že absolventi středních škol mají možnost hlásit se na větší počet vysokých škol současně, považujeme tento vzorek za reprezentativní a objektivní, neboť jej tvořili žáci různých typů středních škol a různých lokalit celé České republiky. Někteří byli úspěšní i na jiném typu vysoké školy a ke studiu na PF nakonec nenastoupili.

Písemná přijímací zkouška obsahovala tři části – diktát (v roce 1993 vyměněný za poslech s porozuměním), doplňovací text a překlad. Hodnotili a analyzovali jsme všechny tři části, největší pozornost však byla věnována překladu z češtiny do němčiny. Jednalo se vždy o deset vět zaměřených na určité gramatické jevy (např. trpný rod, vazba dvou infinitivů, rozkazovací způsob).

Jednotlivé věty překladu jsme již během oprav přijímacích prací ohodnotili bodově (správná věta 2 body, 1 menší chyba 1 bod, více chyb 0 bodů). Průměrný bodový zisk nám však neřekl nic o skutečném rozložení četnosti a nedal nám konkrétní představu o jednotlivých gramatických jevech, které respondentům činily největší obtíže, neboť v rámci jedné věty byly hodnoceny chyby různého typu, které se ve větě sledovaného gramatického jevu nemusely přímo dotýkat. Proto bylo třeba jednotlivé chybné tvary nejprve určit a označit.

Zajímaly nás zejména chyby z oblasti morfologie, protože zadané věty neměly kontext. Proto jsme sestavili kódovací tabulku chyb pro tzv. slovoformy v rámci slovních druhů. Každý morfologický jev byl popsán pomocí číselného kódu, jehož první číslice obsahovala určitý slovní druh (např. substantiva 1, adjektiva 2, pronomina 3...). Protože kódování chyb pro naše potřeby muselo být

co nejpřesnější, doplnili jsme kód na trojmístné číslo. Pro chyby, které se objevovaly u více slovních druhů, jsme použili shodnou číslici na druhém místě (např. chyba ve skloňování/časování, rodu, čísle ...). Třetí číslice kódu pak chyby dále specifikovala.

Největší pozornost jsme věnovali kódování sloves a podstatných jmen, neboť tyto slovní druhy patří v němčině i češtině k nejvíce frekventovaným.

Náš soubor jsme rozdělili podle ročníku a skupin zadání. Zjištěné chyby jsme pak zapisovali u jednotlivých vět a respondentů na zvláštní záznamové archy. Takto zapsané údaje byly použity jako vstupní data pro počítačové zpracování. Ve sledovaném vzorku 486 respondentů udělalo celkem 6278 chyb, což je v průměru 13 chyb na jednoho respondenta.

Výsledky byly překvapující: více než čtvrtina všech chyb byla zapříčiněna nedostatečnou slovní zásobou, velký počet chyb vznikl také nedostatečnými ortografickými znalostmi. Znamená to, že naši žáci neovládají zásady učení se slovíček a v učebním procesu velmi málo píšou. Podle našeho názoru je třeba této problematice věnovat daleko větší pozornost. Určitě by bylo vhodné, kdyby se žáci na nižších stupních škol seznamovali s různými (i alternativními a netradičními) metodami učení se cizím jazykům a se zásadami samostudia.

Více jak polovina respondentů chybovala v rodě podstatných jmen, tedy neznala správný člen. I zde může významnou roli hrát nesprávný návyk učení se slovíčkům, kromě toho zde určitě působí také interference obou jazyků a fakt, že čeština členy neuzívá a rod podstatných jmen se ve větě projevuje jiným způsobem (např. koncovkou přívlastku, tvarem přísudku aj.). Problémové je samozřejmě už samotné užívání členů u podstatných jmen v němčině (kdy a který člen použít).

Také časté chybování ve vazbě dvou infinitivů a závislého infinitivu nás nepřekvapuje, neboť se jedná o jevy, které v naší mateřštině nemají obdobu. Na slovesnou rekcii, ve které chybuje celá třetina respondentů, a neuzívání členu u podstatného jména má opět vliv mateřština. Také užívání různých slovesných časů je pro naše žáky obtížné (a často i pro jejich učitele). Potvrdil se také náš předpoklad, že naši žáci dávají přednost préteritu před perfektem, pravděpodobně nesprávným zařazením časů v českých učebnicích německého jazyka. (V současné době už některé učebnice tento handicap překonávají a průběžně užívají oba časy. Zajímavý je názor autora audiovizuálního intenzivního kursu němčiny Vladimíra Nepustila, který navrhuje učit se systém slovesa podobně jako v angličtině – infinitiv, préteritum, přičestí minulé). Užitím perfekta či préterita navíc němčina do jisté míry kompenzuje absenci vyjádření vidu —dokonavosti a nedokonavosti děje.

Protože němčina dodržuje – na rozdíl od češtiny – pevný slovosled a větný rámec, mnoho chyb se objevuje i u tohoto jevu. Problémy se slovosledem měla celá třetina sledovaného souboru.

Jako fakt nesprávné žákovské aplikace definice, že každá německá věta má podmět, může posloužit tvorba rozkazovacího způsobu. K velmi častým chybám patřilo používání osobních zájmen ve druhé osobě čísla jednotného i množného v rozkazovacím způsobu. Zvratná zájmena u sloves i v oznamovacím způsobu

bývají naopak vynechávána – i to může být chyba vzniklá vlivem mateřštiny, neboť ne každé zvrátané sloveso v češtině je zvrátané i v němčině a naopak.

Neschopnost utvořit správné přičestí minulé souvisí s ztlučováním, jedná-li se o sloveso slabé (pravidelné), silné či smíšené (a tedy nepravidelné). Domníváme se, že tomu by bylo možné do jisté míry zabránit učením se sloves v tzv. triádách (jak propaguje V. Nepustil – viz výše). Tím by ubylo chyb nejen při tvorbě minulých časů, ale i trpného rodu a konjunktivů. Pokud žák chybně tvoří přičestí minulé, produkuje chyby nejen při vytváření minulých časů, ale také trpného rodu. S trpným rodem měl problémy každý sedmý respondent. V zadání bylo výslovně uvedeno, že daná věta má být přeložena trpným rodem, přesto však byl často používán opis se zájmenem „man“, který však je v němčině považován za rod činný.

Samostatným problémem jsou předložky. Žáci musí zvládnout nejen jejich správný význam, ale také spojení s určitým pádem. Výběr předložek je omezen již samotnou slovesnou rekcí. Německá předložka se s českou nemusí shodovat, někdy bývá v jednom jazyku dokonce pád bezpředložkový, zatímco druhý jazyk používá pád předložkový. Předložku s nesprávným pádem použila celá 1/6 respondentů, 1/9 respondentů neužila ve slovesné vazbě předložku vůbec a 1/10 ve slovesné vazbě bez předložky pojila objekty s jiným pádem.

Ze skupiny konjunktivů byl v období 1990 – 1993 zadáván pouze konjunktiv II (konjunktiv préterita a plusquamperfekta). I zde se vyskytl velký počet chyb, většinou byl nahrazován indikativem. Příčinou může být malá praxe v užívání konjunktivu a nedostatečný nácvik.

Cílem našeho výzkumu je zjistit a statisticky zaznamenat, jakých chyb se nejčastěji dopouštějí absolventi středních škol v naší zemi při učení se německému jazyku. První fáze tohoto výzkumu byla dokončena v roce 1993 a její podrobné výsledky jsou obsaženy v disertační práci, která byla obhájena na Filozofické fakultě UK v Praze.

V současné době probíhá druhá fáze výzkumu – analýza chyb v přijímacích pracích letošních uchazečů o studium německého jazyka na PF VŠP. Srovnání výsledků obou fází ukáže, změnil-li se od roku 1993 učební proces na středních školách a posoudí znalosti nových absolventů.

Zjištěním typu nejčastějších chyb v němčině práce na výzkumu nekončí. Na základě výsledků výzkumu se chceme zaměřit na jednotlivé typy chyb z hlediska didaktiky a metodiky.

AUTORKA - KONTAKT:

PhDr. Jana Korčáková, Dr.
koordinátor projektu AQUA TEMPUS
KNJL Pedagogické fakulty VŠP

Víta Nejedlého 573

500 03 Hradec Králové

tel. a fax – 049/5061 367

e-mail: jana.korcakova@vsp.cz